

ETNOGRAFIJA SANTONINOVEGA ITINERARIJA PO KOROŠKEM, KRANJSKEM
IN ŠTAJERSKEM 1485—1487

ANGELOS BAS

XV. stoletje pomeni v slovenski preteklosti tehtno razdobje. To je čas, ko se konča doba tako imenovanega fevdalizma in se pričinja doba razkroja fevdalne družbe¹. Z drugimi besedami: slovensko zgodovinsko obdobje, ki sega nazaj do XII. stoletja in ki ga — nasproti predhodnemu tako imenovanemu pravemu fevdalizmu s pridvornim gospodarstvom, z izključno malim gospodarstvom (brez mest), z zelo obsežno nemško kolonizacijo in z upravno drobitvijo slovenskega ozemlja — označujejo formiranje podložniškega razreda (zakupi), začetki denarnega gospodarstva (mesta), ustalitev slovenskih narodnostnih meja oziroma prenehanje nemškega priseljevanja in politično združevanje slovenskih pokrajin, — to obdobje je tedaj pri koncu. XV. stoletje je uvod v novo poglavje slovenske zgodovine: v stoletja velikih kmečkih uporov, zunanjih nevarnosti (vojne s Turki, Ogrji, Benečani itd.), razvoja meščanstva, centralizirane države, odpravljanja fevdalnega partikularizma in rasti slovenskega kulturnega življenja, ki tvorijo prvo dejanje v razsulu našega fevdalizma².

Za to prelomno stoletje slovenske zgodovine smo pred nedavnim dobili nov, obširen vir. Njegov pisec je Pavel Santonino, po rodu iz južne Umrije, ki je prišel pred 27. aprilom 1469 na Furlansko, v Videm. Tukaj je bil sprva privatni tajnik oglejskega patriarha, pozneje pa kancler oglejske patriarške kurije; leta 1510 je postal njegov naslednik sin Avguštin³. Pavel Santonino pa ni pomemben kot predstojnik patriarhove pisarne, marveč kot avtor spisa, ki mu je dal ime *Itinerarium*; sestavlja ga je po udeležbi treh vizitacij po Koroškem, Kranjskem in Štajerskem v letih 1485, 1486 in 1487. Turški vpadi v navedene pokrajine ter vojna med Friderikom III. in Matijo Korvinom (1479—1490) so prizadeli tod škodo tudi cerkvenemu življenju: oltarji mnogih tamkajšnjih cerkva so prišli ob sepulcra in marsikje so bile opustošene cerkvene stavbe in pokopališča. Da bi moglo biti versko življenje znova urejeno, je bilo treba opustošene cerkve in pokopališča vnovič posvetiti. To je bilo za kranjska ter za koroška in štajerska področja južno od Drave delo oglejskega patriarhata, ki so mu pripadale omenjene dežele. Tako je bil poverjen generalni vikar patriarha kardinala Marka Barba (1471 do 1491), kaprulanski škof Peter Karel, da bo v spremstvu Pavla Santonina na Vzhodnem Tirolskem, v Ziljski dolini, na Gorenjskem, v Rožu in v Savinjskem arhidiaconatu na vizitacijskem potovanju na novo posvečal oškodovane cerkve oziroma oltarje in pokopališča, birmal in sploh preverjal cerkvene razmere⁴. Svoja opazovanja s teh vizitacij je Pavel Santonino zbral v poseben potopis, ki ga je pozneje dal v dar patriarhu kardinalu Dominiku Grimaniju; iz njegovih rok je prišel Santoninov itinerarij v last kardinalovega nečaka Marina, nato leta 1514 v last Viljema

Sirleta, dokler ga ni leta 1549 dobila Vatikanska knjižnica, ki ga hrani do danes (Codex Latinus 5795).⁵ — Odlomek tega potopisa je izdal G. Mercati⁶, celoten tekst pa je objavil G. Vale⁷. Za slovensko zgodovino, posebej še za slovensko cerkveno zgodovino, je iz Santoninovega itinerarija izbral in izdelal ustrezne odstavke J. Turk⁸. Nemški prevod potopisa je izdal R. Egger⁹. Zanimivejše Santoninove razdelke je podal J. Mal¹⁰.

Itinerarij patriarhatovega kanclerja je vsestransko pomemben. Njegove strani nudijo kulturni in cerkveni zgodovini, etnografiji, umetnostni in glasbeni zgodovini ter deloma tudi arheologiji obilo dobrodošlega gradiva. Kajti avtor tega potopisa je znal mnogotero, pozorno in nepristransko opazovati ter to tudi pregledno zapisati. Pozna se mu humanistična izobrazba in obsežno zanimanje; razvidna je njegova nemajhna posvetnost, ki verno odseva renesančna razpoloženja. — Kot kancler oglejske patriarške kurije pa je Santonino v itinerariju posvečal vse več pozornosti dogajanjem v višjih družbenih plasteh, kjer je tako na vizitacijah kakor tudi sicer potekalo malone vse njegovo življenje, medtem ko ga je nižji, ljudski življ razmeroma dokaj manj pritegoval. Zaradi tega je njegov potopis šele v drugi vrsti etnografski vir; drugega kulturnozgodovinskega gradiva je v Santoninovih vrstah izdatnejša mera. Prav to pa izkazuje bogastvo itinerarija, ki daje gradivo različnim znanstvenim zvrstem. Čeprav so pri Santoninu etnografski podatki nekoliko v ozadju, beremo, dasi po večini posredno, v potopisu sorazmerno precej etnografskih zapiskov. Ti stavki so tem pomembnejši, ker je etnografska plat naših srednjeških virov slabo načeta, tako da osvetljujejo Santoninovi etnografski odstavki najbolj zanemarjena torišča v slovenski etnografiji. — Podati slovensko etnografsko gradivo Santoninovega itinerarija, je namen pričujočega poročila.

I

Prva vizitacija, ki jo obravnava potopis, se je začela 29. septembra 1485. — Drugi dan so prišli vizitatorji v Timav, ki si je o njem Santonino zapisal, da so takrat jeli tamkajšnji rudarji pridobivati iz rudnin srebro. — Dva dni pozneje je bil škof s svojim spremstvom v Kočah »onstran reke« (Zilje), kjer je mnogo birmal. Zvečine so bili birmanci kaj stari; več kot 100 jih je bilo, ki so imeli nad 50 let (o tem pojavu v Santoninovem itinerariju nekajkrat beremo in se zdi, da je bil tedanjih dob tako rekoč običajen).

V Muti (Mauthen) ob Zilji je bil Santonino 4. oktobra na vrtu gostilničarja Lenarta in je tam videl »rdeče rože, ki so zelo lepo dišale in ki se... niso v ničemer razločevale od tistih, ki rasto drugod spomladí«.

6. oktobra je obiskal Santonino grad Goldenstein, kjer je med drugim opazil, da ima »grad

R. Jakopič.

znotraj svojega zidovja lep vodnjak, ki nabira vodo v lesenih ceveh«. Ob opisovanju pojedine, ki so jo priredili na gradu cerkvenim gostom, je patriarhov tajnik pripomnil: »Slaščic (bellaria) nismo dobili, ker — kot pravijo ljudje — v teh hribih ne uspevajo«.

Ko se je Santonino 6. oktobra napatil iz Mute proti Dravogradu, je posvetil nekaj besed tamkajšnjim potnim razmeram: ozka, skalnata pot, ki ima pod seboj prepade, ga je vodila navzdol, vzpenjal pa se je sredi divjega pogorja. »Mnogokje je pot, ki je tako zelo ozka, da komaj še omogoča ježo, podprta z bruni, ki so pritrjena na sosednih drevesih... Razumni ljudje hodijo tod rajši peš«.

Dravo ima potopis za enako veliko in istobarvno reko kot Sočo; »vsebuje najboljše ribe raznih vrst, med katerimi gre prvenstvo po dva funta težkim lipanom in še težjim postrvim, ki imajo kožo zunaj rdeče pisano, njihovo meso pa je belo...« — O Dravi pri Dravogradu pravi, da se »po ljudskem pričevanju v nobenem letnem času ne more prekoračiti«.

Tedanjo splošno higieno razodeva stavek, da je, ko »je bril ponoči hud veter, nek duhovnik iz Avstrije (presbiter australis) s svojim povsem umazanim perilom zamašil okno, da ne bi škof utrpel škode«.

V Lienzu, kamor je prišel 8. oktobra, je Santonino poleg drugega zapisal: »V vsej Dravski dolini je precej vasi, zlasti na sončni strani. Skorajda nikjer pa ne uspevajo trta, fige ali breskve; po mojem mnenju je tako zaradi ostrega mraza. Toda, kot rečeno, hrušk in jabolk in orehov, prav tako dobrih kakor lepih, je vse polno. Ker v teh krajih ne poznajo strešne opeke, so hiše krite s smrekovimi in macesnovimi škodlami; macesnov je domala po vseh hribih zelo veliko«.

15. oktobra je med kosilom v Kočah pri Muti »prišlo 8 fantov, dobrih pevcev, s svojim učiteljem, ki so po nemško zapeli nekaj pesmi v škofovo čast. Za to so dobili piti in so potem zopet odšli. Pred tem so prehodili skoraj vso deželo, in sicer zadelj tega, da bi dobili piščance in da bi bližnji praznik sv. Gala po običaju praznovali«. »Tamkaj imajo dve imeni: ‚codrienses‘ in ‚sagittarii‘. ‚Codrienses‘ jim pravijo zato, ker nič nimajo in ker žive v šolah zastonj ali pa si pomagajo s prosjačenjem. ‚Sagittarii‘ pa jim rekajo zaradi tega, ker se sem in tja obmetavajo s svojimi škodelicami«.

V noči od 15. na 16. oktober so ukradli škofu konja.

16. oktobra je zvedel Santonino, da je v »Dravski in Ziljski dolini kakor tudi v drugih sosednjih okoliših... v veljavi razvada, da... vsako leto ob kvatrnih nedeljah kurati med službo božjo javno oprostite farane, ki so jim zaupani, večjih ali manjših izobčenj, ne da bi preudarili zadevne prestopke. Tako so ravnali, ne da bi navedli pooblastila za to početje«. Kot plačilo za to delo so prejemale »od hiše po enega piščanca«.

Na potovanju skozi Ziljsko dolino je potopisec ugotovil, da so »vasi nekoliko višje kakor vznožje hribov, ki spremljajo dolino; v izobilju imajo

sena in poljskih pridelkov... Jelke in macesni rasto drug poleg drugega povsod, tudi še zelo visoko«.

20. oktobra so v Kneži (Grafendorf) slišali, da je tat škofovega konja v rokah neuburškega kastelana. »Vendar pa tatov tukaj skoraj ne kaznujejo... Če kdo zahteva, da doleti tatu kaznen, mora prej, če hoče to doseči, iz lastnega žepa plačati za sodnika in za biriče«.

21. oktobra so se mudili vizitatorji v vasi Ratendorf. »Vas je primerno lepa in leži v ravnini malone sredi doline. Beseda Ratendorf pomeni v latinščini villa rationis (kraj obračuna). Kot nekateri trdijo, pride to ime od tega, ker so nekoč tukaj prebivalcem dežele izrekli pravico«. — »Ime kraja je torej pomembna slovenska Rotna vas; na srenjski večji so pod roto (prisego) izrekli obsodbe... Santoninova opomba... nam je važen vir, da je še na pragu novega veka živel med preprostim ljudstvom bled spomin na slovensko narodno pravo...«¹¹.

Na vsem potovanju je pisec itinerarija gledal posledice turških vpadov in pravi, da je bilo od Turkov nemalo vasi do tal požganih, ne glede na druga pustošenja, ki jih je bilo marsikje videti.

Ko je bil Santonino 27. oktobra v Šmohorju, poroča o kaj svojevrstni tamkajšnji navadi. Kot gosta plemiča Jurija Venda je njegova dvajsetletna lepa soproga Barbara na moževo zahtevo, kljub prvotnemu upiranju potopisca »ki pa je, ker je bilo tako zaukazano, dal pozneje svoje privoljenje«, Santonina najprej po »vsem telesu do trebuha s svojimi belimi in nežnimi rokami kar se da nežno odrgnila. Potem mu je umila glavo, ki mu jo je popolnoma očedila. Naposled pa je očistila Santoninu vse ude od trebuha do nog, in sicer tako, da ga je obilno oblivala z vodo... Morebiti bo kdo, ki ne pozna deželnih šeg, štel to... tej ženi v pregreho, njenemu možu pa v neumnost ali lahkomišelnost... Toda kdor običaje dežele pozorno presodi, si bo to razložil zgolj v najvišjo hvalo in krepost. Vsi namreč trde, da na ta način po stari navadi ravnajo z gosti, in to zaradi tega, da bi se počutili sprejeti s posebno ljubeznijo in častjo. Seveda velja to... samo za družabno enakovredne osebe«.

28. oktobra si je potopisec ob Preseškem jezeru zapomnil, da je »jezero sicer majhno, da pa daje okusne postrvi in ščuke, ki so tako zelo velike, da v vsej Nemčiji ni večjih«.

6. novembra je bil Santonino povabljen pri vikarju Marijine cerkve na Gori, kjer je videl v udobno urejeni hiši kopalnico z leseno kadjo.

Potem ko je končal s prvim delom svojega itinerarija, ki sega do 11. novembra 1485, ko se je vrnil njegov avtor v Videm, podaja Santonino nekaj posnetek tega razdelka svojih zapisov. — »V vseh krajih, kjer smo bili in ki je bila o njih prej beseda, smo našli ženske lepše kot moške. Malone vsi ljudje obeh spolov imajo golše, ki nastanejo po moji sodbi zaradi pitja mrzle oziroma sveže vode. Od fare sv. Danijela v Ziljski dolini navzdol do Beljaka žive med Nemci Slovani in oboji so dvojezični. Začudenje zbuja, koliko imajo časa za gostije in pitje... Če dobijo na

mizo čim več in čim različnejših jedi, se zdi, da jim to tek še poveča. Gledalec mora brez pretiravanja reči, da imajo ti ljudje vsemogočne želodce. Povsod imajo obilico gosi, tako da imajo tudi najmanjši kočarji izbrane pernice. Kar požanjejo, zložijo na ostrvi, ki jih imajo postavljene na sončnih krajih. Obleke imajo skoraj vsi iz grobega sukna; nosijo tudi kučme iz kožuhovine. Duhovniki imajo večinoma lepe in mlade gospodinje... Prebivalstvo se ob to nič ne spotika; kajti duhovnike povsod častijo, spoštujejo in jih imajo v čislih. Pri škofovih posvetitvah cerkva in oltarjev niso nikjer plesali, temveč so se vsi v edinstveni pobožnosti udeležili službe božje. Nikjer ni prišlo do pretefov ali do prepirov. Vseskozi, tudi po gradovih in v ravnini, skrajno pogrešajo brivce, saj ni nikjer mogoče dobiti dobrega in po večini tudi ne slabega brivca, ki bi imel javno brivnico. Tako si store to ljudje, izmenoma drug drugemu, sami, kot pač vedo in znajo. Kajpak ne gre pri tem brez bolečin, krvi in solza, zakaj drugače tudi biti ne more, ker so povsem neizurjeni v brivskih opravilih. Imajo britve brez ostrine, skrhanne in nenabrušene; bile bi hude celo za bivola. Kdor je vse to videl in izkusil, lahko to potrdi, ... jaz sem večkrat prestajal te muke in imam od tega še danes brazgotine.

II

Leto 1486 je vodilo vizitatorje najprej na Gorensko. Na poti iz Tolmina na Kranjsko so 29. avgusta prispeli v vas Grahovo, kjer so bivali »v nizki, od dima očrjeni hiši, kjer ni bilo nič pripravljenega. Kljub temu smo se lotili svežih orehov, nato kozjega sira in zelo črnega rženega kruha, ki pa nam je zavoljo lakote teknil; nadalje smo jedli v vodi kuhana jajca, nasoljene postrvi, naposled pa pečene piščance. Naš škof pa je použil pečenega polha...«

30. avgusta so bili v Škofji Loki: »V tem mestu je 250 zidanih in s škodlami kritih hiš... Na eni strani mesta teče proti severu reka Sorica, ki se ji reče tako zato, ker nima toliko vode kot Sora. V Sorici so dobre ribe, ki veljajo med njimi kot boljše postrvi.«

Zadnjega avgusta je prišel Santonino na poti v Kranj »v podolžno vas Bitnje, ki ima svoje ime po cerkvi sv. Vida. V tej vasi je mnogo platna, ker — tako pripovedujejo — tukaj v zimskem času tako moški kakor tudi ženske predejo. Čez Savo smo dospeli s čolnom, ker je most uničila silna povodenj.«

V Kranju so občudovali župno cerkev, v »kateri ni nobenega lesenega bruna, marveč sloni streha nad visokim obokom...« Kranjski župnik... »ima 30 podružnic in izdatne dohodke, ki so v letih, kadar je žetev dobra, vredni več kot 300 dukatov; večidel gre za desetino od poljskih pridelkov, ki jih je v okolici v izobilju, predvsem prosa.«

V Trziču, kjer je bil Santonino 3. septembra, je bilo takrat »nekaj hiš iz desak.«

4. septembra so jezdili vizitatorji na Ljubelj: »Ko smo prišli na njegovo podnožje...« smo

ugledali »potok Bistrico, ki prihaja s planin in ki teče v dolino v takšnih padcih, da ne odnaša s seboj le suhih vej in odlomljenih dreves, temveč očitno tudi skale. Več kot petdesetkrat smo bili prisiljeni... s konji proti toku — prekoračiti Bistrico. To se ni zgodilo brez velikega napora konj in brez strahu jezdecev. Kajti sila vode je potegnila s seboj mnogo skalovja in konji pogostokrat niso našli trdnih tal. Ko smo na ta način premagali ovire v reki, smo se začeli vzpenjati na nek drugi hrib; tu smo prišli do vode, ki je padala preko puščobnih strmin in neprehodnega kamenja s tolikim hruščem, truščem in srditostjo, da je popotnika kar zastrašila. Vendar pa smo prišli... po lesenem mostu naprej.«

Ko je Santonino ta dan zapustil Kranjsko, je povzel svoja tamkajšnja opazovanja: »Ta provinca se razteza po dolgem 50 milj, medtem ko znaša njena širina 10 milj. Pričenja se na grebenu Ljubelja in se končuje pri Ljubljani. Ima lepo in plodovito ravnino, ki pa ni enotna, ker se iz nje povsod dvigajo griči. Le-ti so koristni kot pašniki in travniki ter za pridobivanje lesa. Tod je v izobilju hrušk in jabolk raznih vrst; manj je orehov. Najdejo se tudi breskve, ki so pomembne, kar zadeva barvo in okus, ki jih pa ni v velikem številu. Nekaj je tudi vinogradov, ki dajejo trpko vino. Domala povsod govorijo slovenski jezik. Ljudje obojega spola so zvečine lepi in svetlolasi.«

Naslednje dni je prebil Santonino s škofom v Beljaku, ki o njem, poleg drugega, poroča, da »ima na pretek mesa... najboljših rib in rakov, ki so prav tako veliki kakor okusni. Kraj ima v izobilju žita in drugih poljskih pridelkov; iz pšenice delajo zelo lahke kruh.«

12. septembra so poročali v Podkloštru Santoninu o potresu bližnjih hribov v letu 1348, ko je bilo zasutih 7 farnih cerkev in 17 vasi, ki so spadale pod podkloštrski samostan. Nedaleč od samostana »sta bila dva vinograda, na sončnem kraju in ograjena s kamenitim zidom...; opat je — kot mi je povedal — nabral tukaj v preteklem letu tolikanj grozdja, da je naprešal blizu 4000 litrov¹² kislega vina. Še preden to grozdje prav dozori, ga zajame zimski mraz. V navedenem samostanu sem tistikrat zaradi bolh in stenice prebil noč brez spanja.«

18. septembra je obiskal patriarhov kancler grad Rožek, kjer »je moral, potem ko je bil pozvan od graščaka, njegovo soprogo po predhodnem pozdravu po deželnem običaju objeti... izmenjati z njo nekaj lepih besed in nato z njo skupaj piti.«

Kakšno je znalo biti onodobno cerkveno življenje, izpoveduje Santoninova opomba o obedu vizitatorjev pri sv. Martinu 19. septembra: »Prvo (belo) vino je bilo kislo, drugo (rdeče) pa je imelo okus po jesihu in plesni. Obe vini sta nam bili nezaželeni, kajti močnega in slabega priokusa tudi z vodo ni bilo mogoče odstraniti ali omiliti. Pri tem je bilo koristno zgolj to, da smo... vstali od mize bolj trezni kot po navadi.«

Tega in naslednjega dne je bil Santonino še na gradu Bekštajnu, ki je pripadal cesarju. Tam je zvedel, da sta živela na tem gradu »cesar-

jeva otroka« Maksimiljan in Kunigunda, ki sta tedaj doraščala. K temu pripominja J. Mal, da kaže ta stavek, kje se je Maksimiljan, kot sam pripoveduje, naučil slovenščine. Zakaj njegov oče Friderik III. ga je, ustrezno določbam zlate bule iz leta 1356, po kateri se je moral cesarski prestolonaslednik v tujini priučiti slovanščini, poslal v ta namen na Koroško¹³.

Miglaj o takratni higieni (tudi vrhnjih plasti) nudi Santoninovo sporočilo, da 26. septembra v Štebnju pri Bekštajnu »zaradi ozke postelje«, kjer je spal skupaj s koroškim arhidiakonom, in »neštevilnih bolh« vso noč ni mogel zatisniti oči.

29. septembra je bil potopisec v Trbižu, v vasi »70 hiš...; v bližnjih gorah so žile železa in vitriola, ki dajejo velik donos. Skoraj vsi Trbižani se ukvarjajo s trgovino ali pa delajo v rudnikih, ker nimajo njiv, ki bi bile prikladne za poljedelstvo. Spričo tega pogrešajo malone vse poljedelske pridelke«.

1. oktobra 1486 se je končala druga vizitacija.

III

Na tretjo vizitacijo se je napotil Santonino 7. maja 1487.

Čez 4 dni je dopotoval v Konjice, kjer je bil župnik savinjski arhidiakon Valentin. Pri obedu so opazili gostje zlasti piškurje, ki jih niso prej »nikjer drugje« videli. Te ribe »so tako dolge kot mlajše jegulje... kuhane pa so pod kožo rdečkaste barve. Kot jed so prijetne in zdrave«.

O konjiški župniji beremo v itinerariju, da »je kaj bogata njiv in lastnih vinogradov, ki so zelo donosni«.

Ko je bil Santonino 13. maja v Čadramu, je dognal, da »je v reki Čadram... mogoče loviti najboljše postrvi«.

15. maja so se iz studeniškega samostana vizitatorji odpravili na pot v spremstvu več duhovnikov, ker »tod zaradi razbojnikov ni bilo varno; v tem okolišju je bilo mnogo razbojnikov zaradi vojne med cesarjem in ogrskim kraljem«.

Na majšperškem gradu je Santonino istega dne dognal, da je dolina pod gradom »lepa, cvetoča« in »enako plodna sadja kakor drugih poljskih pridelkov«.

»Še istega dne zvečer so prispeli vizitatorji na Ptujsko goro, kjer so nastali potopisni podatki o Ptujskem polju: »Ptujsko polje je zelo ravno in je po obsegu podobno Furlanskemu; je nenavadno rodovitno, sadeži in setve uspevajo; samo močvirje ovira ponekod kmečko delo. Pred dvajsetimi leti je bilo Ptujsko polje na gosto poseljeno z velikimi vasmii, danes pa je zaradi sovražnih vpadov skorajda povsod neobljudeno. Tamkaj so vseprek kipi in marmornati kamni, ki so izredno veliki... Drava ima mnogo vode... V Ptujju imajo... še danes obilo kruha, vina in mesa... Po Ptujskem oziroma Dravskem polju in po sosesčini se dnevno klatiozne razbojniške tolpe, ki zalezujejo popotnike ter jim odvezemajo obleke in denar. Nikogar pa ne ubijejo... Mislím, da počenajajo to zaradi tega, da bi mogli le-te, ki so ostali pri življenju, o priliki

vnovič oropati. To razbojništvo se pojavlja tudi v številnih drugih krajih v Savinjskem arhidiakonatu. Vendar ne gre tu, kot navadno pravijo, le za Ogre, temveč za domačine... Pri tem je še gnusneje in še bolj vredno graje to, da sodelujejo pri teh tolvajstvih baje marsikateri hlapci kastelanov, ki oddajajo od naropanega svojim gospodom določen delež«.

Pogled v življenje ljudstva in njegovo razmerje do duhovščine odpira zapis, da so 17. maja pri pojedini v nedoločljivem Napostiricu vizitatorji na moč »pazili, da ne bi dobrote z njihove mize preostale okoli stoječemu, lačnemu podeželskemu ljudstvu«.

Tistikrat je Santonino ugotovil, da je govorila majšperška graščakinja »nemščino prav tako dobro kakor slovenščino«.

18. maja je bil avtor itinerarija v Rogatcu, ki »ima krožni tloris«, v njegovi okolici pa »spričo ropanja in nasilstev« ni bilo varno.

Ob odhodu iz Rogatca 23. maja se je Santonino pritoževal »nad zelo blatnimi potmi«.

Tedanje neugodne higienske razmere potopis ponovno izpoveduje iz Hoč, kjer nekateri vizitatorji vso noč niso mogli spati, ker so imeli tolikanj opraviti z bolhami in s stenicami.

Pred koncem te vizitacije, 8. junija, je strnil Santonino svoje znanje o Sauniji: »Ta provinca se razprostira v dolžino kakor tudi v širino do 60 milj in še več; ima mnogo dolin, gričev in hribov, toda nobenih divjih, daljnih gozdov, pač pa zelo dosti majhnih logov, kjer so le redkokje skale. Tukaj je polno sočnih pašnikov; zategadelj je tudi mnogo domačih živali. Žito, sadje in vino bogato uspevajo, a samo, če ni neurja, kar pa se mnogokrat dogaja. Vinogradi so pogostni ter so na kopah in prisojnih pobočjih. Trto po rimskem načinu privezujejo na kolje in jo tako varujejo... Domačini v provinci, moški in ženske, so nakaženi in žive bolj nesnažno kot Ziljani, nimajo pa golš. Skoraj vsi se priznavajo k slovanščini, obvladajo pa tudi nemški jezik. Povsod je toliko gosi in rac, kot jih nisem še nikjer videl... Ljudje žive v blagostanju in jedo za čuda veliko mesa«.

OPOMBE

1. Pričujoča periodizacija je posneta po univerzitetnih predavanjih prof. dr. B. Grafenauerja v letnem semestru 1948. — 2. Periodizacija slovenske zgodovine v dobi fevdalizma po univerzitetnih predavanjih prof. dr. B. Grafenauerja v letnem semestru 1948 in v zimskem semestru 1948/49. — 3. J. Turk, Santoninovo Itinerarium. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XXIV, 1945, str. 95 (po G. Vale, Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485—1487. Studi e testi CIII, 1945, str. 1—119 oz. 305). — R. Egger, Die Reisetagebücher des Paolo Santonino. Klagenfurt 1947, str. 7. — 4. J. Turk, nav. delo, str. 96. — R. Egger, nav. delo, str. 5 d. — 5. J. Turk, nav. delo, str. 96. — 6. G. Mercati, Una visita a Cilli del 1487. Scritti in onore di Bartolomeo Nogara. 1957, str. 265 sl (citati po R. Egger, nav. delo, str. 9). — 7. Gl. op. 3. — 8. J. Turk, nav. delo, str. 95—102. — 9. R. Egger, nav. delo, str. 1—190. — 10. J. Mal, Z oglejskim vizitatorjem po Sloveniji (1485—1487). Slovenski poročevalec 26./27. IV. 1950, 3. do 6. V. 1950, 8. do 12. V. 1950. — 11. J. Mal, nav. delo, Slovenski poročevalec 3. V. 1950. — 12. »quinguinta congiae. R. Egger, nav. delo, str. 190: congium = 79,3 l. — 13. J. Mal, nav. delo, Slovenski poročevalec 8. V. 1950.